

РЕФОРМА СТАРШОЇ ШКОЛИ: ОСВІТНЄ ТА КАР'ЄРНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ООП

HIGH SCHOOL REFORM: EDUCATIONAL AND CAREER COUNSELING FOR STUDENTS WITH SEN

У статті розглянуто ключові аспекти реформи старшої школи в Україні, зосереджуючись на освітньому та кар'єрному консультуванні здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП). В умовах впровадження інклюзії та профільної освіти особливої уваги потребують учні 8–9-х класів, зокрема ті, хто має особливі освітні потреби, що включає не тільки дітей з інвалідністю, а й тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах, і тих, хто зазнав освітніх втрат через війну. Скасування державної підсумкової атестації та значні освітні втрати через воєнні дії створюють невизначеність щодо рівня знань випускників базової школи, ускладнюють їхній свідомий вибір подальшої освітньої траєкторії. Запровадження профілізації старшої школи передбачає посилення суб'єктності учнів у формуванні їхньої освітньої траєкторії, з адаптаційним 10-м класом як першим етапом. Аналіз виявляє значну напруженість, пов'язану з кадровим дефіцитом, низьким рівнем предметної спеціалізації вчителів і формальним функціонуванням профілів. Наявні дослідження показують загальну підтримку профільного навчання серед батьків і учнів, але також виявляють низький рівень обізнаності про суть реформи та невизначеність суспільної думки щодо ефективності нової моделі.

Акцент зроблено на необхідності запровадження посади кар'єрного радника як нового для української освітньої системи фахівця, який має забезпечувати психолого-педагогічний супровід, консультування щодо вибору профілю, планування освітнього маршруту та прогнозування майбутніх професійних можливостей. Ця функція особливо важлива для учнів з особливими освітніми потребами, які часто не враховуються в загальноосвітніх опитуваннях і потребують індивідуалізованої підтримки. Досвід таких організацій, як Міжнародна асоціація освітньої та професійної орієнтації (IAEVG) та її рамка компетенцій IAEVG в освітньому орієнтуванні, може стати орієнтиром для розроблення професійного стандарту та підготовки фахівців в Україні. Підкреслюється важливість використання технології індивідуального навчального плану Департаменту праці Сполучених Штатів Америки для забезпечення персоналізованого підходу до навчання учнів з особливими освітніми потребами. Це дозволить урахувувати їхні індивідуальні потреби та творчі здібності, створювати ситуації успіху та сприяти соціальній адаптації. Зазначено, що успішна реалізація реформи старшої школи й інклюзивної профільної освіти потребує комплексної взаємодії, кадрової підтримки, зокрема, запровадження кваліфікованих кар'єрних радників, чіткого нормативного регулювання, спрямованого на потреби здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, а також подолання освітніх втрат. Подальші дослідження мають зосередитися на вивченні ефективності різних моделей інклюзивного профільного навчання та ролі супровідних фахівців у цьому процесі.

Ключові слова: освітнє орієнтування, особливі освітні потреби (ООП), освітні втрати, кар'єрний радник.

The article examines key aspects of the reform of high school in Ukraine, focusing on educational and career counseling for students with special educational needs (SEN). In the context of the implementation of inclusion and specialized education, special attention is needed for students in grades 8–9, in particular those with SEN, which includes not only children with disabilities, but also those who are in difficult life situations and those who have suffered educational losses due to the war. The abolition of the state final certification and significant educational losses due to military actions create uncertainty about the level of knowledge of basic school graduates, complicating their conscious choice of further educational trajectory. The introduction of high school profiling involves increasing students' subjectivity in shaping their educational trajectory, with the adaptive 10th grade as the first stage. The analysis reveals significant tensions related to staff shortages, low levels of subject specialization of teachers, and the formal functioning of profiles. Available research shows general support for profiled education among parents and students, but also reveals a low level of awareness of the essence of the reform and uncertainty of public opinion regarding the effectiveness of the new model.

Special emphasis is placed on the need to introduce the position of a career counselor as a new specialist for the Ukrainian educational system, who should provide psychological and pedagogical support, counseling on choosing a profile, planning an educational path, and forecasting future professional opportunities. This function is especially important for students with SEN, who are often not taken into account in general education surveys and need individualized support. The experience of organizations such as the International Association for Educational and Vocational Guidance (IAEVG) and its IAEVG competency framework in educational guidance can become a reference point for developing a professional standard and training specialists in Ukraine. The importance of using the US Department of Labor's Individualized Curriculum technology to ensure a personalized approach to teaching students with SEN is emphasized. This will allow taking into account their individual needs and creative abilities, creating situations of success and promoting social adaptation. It is noted that the successful implementation of the high school reform and inclusive specialized education requires comprehensive interaction, personnel support, in particular, the introduction of qualified career counselors, clear regulatory regulation aimed at the needs of students with SEN, as well as overcoming educational losses. Further research should focus on studying the effectiveness of various models of inclusive specialized education and the role of accompanying specialists in this process.

Key words: educational guidance, special educational needs (SEN), educational losses, career counselor.

УДК 37:005.336.2
DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.76.55>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Шестопалова О.П.

к.психол.н., доцент, доцент кафедри практичної психології
Криворізький державний педагогічний університет

Шулюк Н.І.

аспірантка
Криворізький державний педагогічний університет

Вступ. В умовах реформи та всесвітньої тенденції до впровадження інклюзії профільна освіта у старшій ланці загальної середньої освіти постає як важливий етап у підготовці різних категорій здобувачів освіти до самовизначення та майбутньої професійної самореалізації. Особливої уваги потребують учні 8–9-х класів з особливими освітніми потребами. Профільна освіта у старшій школі потребує адаптації навчального середовища, педагогічних підходів і технологічної підтримки для забезпечення інклюзивності та рівних можливостей для всіх здобувачів освіти. Українське законодавство у сфері освіти визначає особу з особливими освітніми потребами (далі – ООП) як таку, яка потребує постійної чи тимчасової додаткової підтримки в освітньому процесі для забезпечення її права на освіту. У контексті профільного навчання ця підтримка забезпечується індивідуалізованими підходами, які передбачають диференційоване навчання, використання різнорівневих завдань та інтеграцію учнів у спеціалізованих групах чи курсах, що сприяє формуванню їхніх професійних і соціальних компетентностей [1]. Важливо зазначити, що поняття «особливі освітні потреби» є ширшим, ніж поняття «інвалідність», і охоплює не лише дітей з інвалідністю та порушеннями психофізичного розвитку, а й дітей із соціально вразливих груп (діти-мігранти, діти з малозабезпечених сімей, діти-сироти й інші). Також до цієї категорії належать діти, які тимчасово випали з освітнього процесу через хворобу або причини, зумовлені воєнним станом, і потребують додаткової підтримки, щоб наздогнати однолітків.

В Україні шостий рік поспіль скасовують державну підсумкову атестацію для 4-х, 9-х і 11-х класів, що не дозволяє системно відстежувати так звані «освітні втрати». У звіті за результатами дослідження «Війна й освіта. Два роки повномасштабного вторгнення», підготовленому за сприяння Міжнародного благодійного фонду «savED», зазначено, що «у ширшому сенсі освітні втрати можна розуміти не лише як втрату (забування) попередніх досягнень у навчанні, а й як недоотримання або недосягнення результатів у навчанні, які могли бути потенційно досягнуті за інших умов» [2, с. 10]. Так, згідно із цим звітом, 75% учнів і учениць не заперечили наявності прогалин у знаннях, а їхню думку підтвердили 94% педагогів. Отже, у якомусь розумінні до здобувачів освіти, які потребують додаткової підтримки, можна зарахувати значну частину учнів, особливо тих, чий сім'ї були змушені переїхати до більш безпечних регіонів, а також тих, хто проживає на прифронтових територіях. В освітньому процесі саме ці здобувачі освіти страждають від повітряних тривог, обстрілів, відключень електрики, переважно дистанційної форми навчання або переривання занять через необхідність перебувати в укритті. Так, у звіті «Війна й освіта. Два роки повномасштабного вторгнення» наводяться такі дані: «Частка педагогів та педагогинь, які говорять про деякі чи значні освітні втрати, суттєво не

відрізняється залежно від регіону (44–53%). Проте є різниця залежно від типу населеного пункту: серед учительства з міст 46% говорять про деякі або значні втрати, а в селах – 58%» [2, с. 16]. Учні, які нині навчаються у 8-му чи 9-му класі, на початку повномасштабного вторгнення навчалися в початковій школі або в 5-му класі. Отже, результати засвоєння освітньої програми базової середньої школи значної частини регіонів залишаються невизначеними, але у значній кількості випускників 9-го класу наявні освітні втрати різного ступеня. Нині перед цими здобувачами освіти стоїть завдання вибрати навчальний заклад, у якому вони продовжуватимуть освіту після здобуття базової. Це завдання особливо складне, оскільки значна частина цих підлітків просто не змогла повною мірою сформулювати свої інтереси й уподобання для свідомого вибору наступної освітньої траєкторії.

Водночас реформування освіти відбувається шляхом профілізації старшої школи. Профілі формуються в межах мовно-літературного, соціально-гуманітарного та STEM-кластерів, з урахуванням освітніх галузей, можливостей закладу й інтересів учнів [3].

Аналіз положень поданих законопроектів №№ 13120 та 13120–1, а також публічних коментарів до них, засвідчує глибоку напруженість у питанні реформування профільної старшої школи в Україні. Проблеми кадрового дефіциту, особливо в сільській місцевості, низький рівень предметної спеціалізації вчителів, а також формальне функціонування багатьох профілів без реального змістового наповнення (зокрема, через зловживання «універсальним профілем») свідчать про дисбаланс між задекларованими принципами профілізації та фактичним станом освітньої практики [4].

Офіційна підтримка Міністерством освіти і науки України законопроектів №№ 13120 і 13120–1 засвідчує державну готовність до реалізації повномасштабної реформи старшої профільної школи, запланованої на 2027 р. Запропоновані зміни до Закону України «Про повну загальну середню освіту» мають на меті трансформацію організації освітнього процесу у старших класах шляхом створення гнучкої системи вибору профілю навчання, що забезпечує учнівську суб'єктність, освітню диференціацію і адаптацію до потреб кожного здобувача освіти, зокрема й для здобувачів освіти з особливими потребами [5].

Умовою подолання цього дисбалансу є створення якісно нових типів освітніх інституцій – академічних ліцеїв, які мають функціонувати як окремі заклади з належною кількістю учнів і висококваліфікованими педагогічними кадрами. У Національній стратегії розвитку освіти і науки до 2030 р. одним із пріоритетів є створення ефективної системи освіти для осіб з особливими освітніми потребами. Вона має базуватися на дотриманні прав, захисті інтересів і підтримці таких осіб у процесі соціалізації та вибору професії, з урахуванням європейських

стандартів. Реформа має орієнтуватися на кращі практики спеціальної та інклюзивної освіти, використовувати компаративістський підхід до аналізу європейського досвіду [6].

У контексті реформи старшої школи в Україні концепція профільного навчання передбачає посилення суб'єктності учнів у формуванні власної освітньої траєкторії. Запровадження адапційного 10-го класу як першого етапу профільної освіти має забезпечити поступовий вхід у профілізацію, дозволяти учням з особливими потребами коригувати свій вибір на основі своїх можливостей, інтересів і професійних орієнтирів.

Важливим для здобувачів освіти є інформаційна кампанія, метою якої є створення чітких уявлень про можливості профільної старшої школи в аспекті функціонування окремого загальноосвітнього закладу. Звернемо увагу на актуальне опитування, проведене у 2024 р. Київським міжнародним інститутом соціології (далі – КМІС), яке було спрямоване на вивчення рівня обізнаності та ставлення основних учасників освітнього процесу до впровадження профільної старшої школи в Україні. Дослідження охоплювало декілька цільових груп, зокрема учнів 10–11-х класів, їхніх батьків, батьків учнів 5–6-х класів, педагогічних працівників, керівників органів управління освітою, депутатів місцевих рад, голів територіальних громад. З усіх опитаних 78–85% батьків та 85% старшокласників підтримують упровадження профільного навчання [7].

Подібне дослідження проводили О.П. Шестопалова та Н.І. Шулюк у 2018 р. Його метою було вивчення рівня поінформованості та ставлення учасників освітнього процесу до запровадження профільного навчання у старшій школі. Основною метою дослідження було з'ясування того, як респонденти сприймають концепцію 12-річного шкільного навчання, реформу старшої школи та пов'язане з нею впровадження профілізації [8].

Наше дослідження на початковому етапі реформування виявило суттєву різницю в поглядах на профільну освіту між старшокласниками та їхніми батьками. В аналізі результатів опитування виявлений вплив мікросоціальних чинників, як-от: соціально-психологічний клімат у класі, рівень конформності учнів, вплив референтних груп, академічна підтримка з боку батьків. Було виявлено, що професійна успішність батьків та їхні уявлення про значення освіти в житті дитини відіграють важливу роль у формуванні відмінностей у поглядах.

Основні результати опитування виявили особливості сприйняття подовження строку навчання та неоднозначність суспільної думки щодо ефективності нової моделі старшої школи. Зокрема, у контексті подовження строку навчання у старшій школі батьки демонструють більш песимістичні оцінки, ніж їхні діти. Батьків турбували соціальні наслідки реформи, її доцільність в українських реаліях і економічна ефективність. Дослідження також засвідчило широку варіативність суджень

щодо змін у старшій школі, що свідчить про відсутність усталеної суспільної думки із цього питання.

Порівнюючи наведені результати опитування 2018 р. з опитуванням, проведеним у 2024 р. Київським міжнародним інститутом соціології, помічаємо й схожі результати, і відмінності. Так, результати КМІС засвідчили помірний рівень обізнаності, але, незважаючи на дефіцит поінформованості, більшість респондентів позитивно ставляться до ідеї профільного навчання. Ми також зафіксували загальну підтримку реформи як такої, навіть за умов браку поінформованості про її етапи та конкретні зміни.

Аналогічні дані в опитуванні КМІС відображають ставлення до трирічної старшої школи: позитивно оцінили ідею 12-річної школи лише 28% батьків. Серед учнів 10–11-х класів 25% продемонстрували позитивне ставлення до трирічної старшої школи, 46% обрали нейтральну позицію, а 30% мали негативне або радше негативне ставлення.

В опитуванні КМІС окрему увагу приділено запровадженню посади кар'єрного радника при громадах. Ініціативу підтримали більшість представників освітньої та управлінської сфер. Найвищу частку прихильників обов'язкового запровадження посади становили батьки учнів 10–11-х класів (38%) і вчителі (22%). Також було вивчено готовність батьків і учнів погодитися на навчання в закладі освіти, що розташований далі від дому, але має кращі умови. Готовність до такого компромісу висловили 70–80% респондентів, хоча приблизно третина батьків учнів 5–6-х класів виявили помірний або рішучий опір.

Загальні тенденції в поглядах на освітню реформу практично не змінилися, за винятком виявлення в опитуванні КМІС ставлення респондентів до посади кар'єрного радника. Зауважимо, що питання організації та специфіки ставлення до профільної старшої школи у випускників базової школи з особливими потребами взагалі не розглядалося.

В опитуваннях, що проводяться в загальноосвітніх школах, учні з ООП практично не враховуються як окрема цільова група. Відсутність чітко визначених ролей фахівців, зокрема кар'єрних радників або консультантів, що супроводжуватимуть учнів з ООП під час вибору профілю, створює ризики порушення принципів доступності, рівності й інклюзивності в освіті. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до розроблення інклюзивної моделі профільної старшої школи.

Проблема, з якою зіткнулися школи, – неналежна підготовленість педагогів до роботи зі старшокласниками з ООП. Значний дефіцит фахівців, зокрема вчителів спеціальної освіти, призводить до того, що педагоги не завжди мають необхідну підготовку для ефективної роботи з учнями з ООП [9; 10]. Жорсткість традиційних навчальних програм також є серйозною перешкодою для інтеграції, оскільки вони не враховують розмаїття потреб учнів з ООП [10].

Занизький рівень підготовки педагогічних працівників і обмежене ресурсне забезпечення системи освіти негативно позначаються на якості інклюзивного навчання, як було зафіксовано у звітах Комітету ООН із прав осіб з інвалідністю [11]. Це підкреслює необхідність підвищення кваліфікації вчителів у сфері спеціальної педагогіки та психології розвитку [9].

Отримані дані свідчать про налаштованість на підтримку профілізації старшої школи серед учасників освітнього процесу, але водночас вказують на низький рівень обізнаності про зміст і механізми реформи, а також наявність потенційних ризиків, пов'язаних із логістикою доступу до профільних освітніх маршрутів і кадровим забезпеченням, зокрема потребою у фахівцях кар'єрного супроводу. Проблемним моментом стає доступ до якісної повної середньої освіти осіб з особливими потребами. Такий стан суспільного дискурсу підтверджує потребу в активній комунікаційній політиці для роз'яснення сутності та цілей освітньої реформи. Важливо, що самі випускники та їхні батьки розглядали профільну старшу школу не просто як перехід до іншого освітнього закладу, а як інструмент особистісного самовизначення старшокласників.

Залишається невизначеним питання освітньої орієнтації та надання діагностичних і консультативних послуг з боку практичного психолога у старшій школі, а також розмежування подібних завдань у контексті діяльності кар'єрного радника. Передбачається, що основні функції кар'єрного радника полягають у наданні спеціалізованих консультацій щодо вибору профілю, планування освітнього маршруту та прогнозування майбутніх професійних можливостей [12].

Саме такі функції радника зумовлюють специфіку психолого-педагогічного супроводу учнів 8–9-х класів засобами діагностичного моніторингу й освітнього консультування. Поряд із діяльністю практичного психолога освітніх закладів, на якого традиційно покладалися такі функції, триває активна наукова дискусія щодо посади кар'єрного радника. Функції цього нового для освітньої системи України фахівця полягають у супроводі процесу освітнього самовизначення здобувачів освіти, зокрема з ООП, наданні консультацій щодо вибору профілю, планування освітнього маршруту та прогнозування майбутніх професійних можливостей [12].

Актуальним науковим завданням є створення моделі діяльності такого спеціаліста, оскільки, на відміну від профорієнтації, специфіка його професійних дій орієнтована на супровід випускників у виборі подальшої освітньої траєкторії на рівні середньої освіти, надання індивідуалізованої підтримки у визначенні напрямів подальшого навчання. Ефективна діяльність кар'єрного радника має бути інтегрованою в освітньому процесі, мати системний, адаптивний характер і сприяти формуванню в учнів усвідомленого ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Така практика є досить розповсюдженою у світовій допомозі молоді. Міжнародна асоціація освітньої та професійної орієнтації (далі – IAEVG) є глобальним лідером, що просуває етичні, соціально справедливі та передові практики для забезпечення доступу до якісних послуг кар'єрного й освітнього консультування, які надаються кваліфікованими фахівцями. Рамка компетенцій IAEVG чітко визначає необхідні навички для надання якісних послуг. Вона розроблена на основі міжнародного опитування (2003 р.) та переглянута у 2018 р., слугує цінним ресурсом для практиків і організаторів курсів підготовки фахівців, зважаючи на відмінності й автономію країн у розробленні власних національних рамок.

У контексті освітньої орієнтації, яка охоплює допомогу старшокласникам у виборі профілів навчання, складанні освітніх планів, подоланні труднощів у навчанні та підготовці до подальшого професійного навчання через індивідуальне чи групове консультування, чіткий опис спеціалізованих компетенцій IAEVG є надзвичайно важливими. Зокрема, рамка компетенцій IAEVG містить оцінювання (S1), що передбачає «аналіз характеристик і потреб цільової групи, інтеграцію та оцінку даних з інвентаризацій, тестів, інтерв'ю та інших методів, що вимірюють здібності, схильності, бар'єри, життєві ролі, інтереси, особистість, цінності, ставлення, освітні досягнення та навички. Це включає й інтерпретацію тестів, що означає пояснення клієнту результатів оцінювання та їхніх наслідків». Компетенція освітніх рекомендацій (S2) безпосередньо стосується «допомоги клієнтам у навігації освітнім простором». Саме ці компетенції надзвичайно важливі для надання спеціалізованої консультативно-інформаційної допомоги старшокласникам з особливими потребами [13].

Натомість у країнах Європейського Союзу кар'єрне консультування впроваджене в усі рівні освіти та професійного становлення особистості. У Німеччині профорієнтація розпочинається ще в середній школі, у Швейцарії ефективно функціонує дуальна система освіти, у Франції запроваджено обов'язкові уроки профорієнтації, а у скандинавських країнах активно залучаються і батьки. Україна має адаптувати ці практики з урахуванням власного контексту. Пріоритетними завданнями є: інтеграція кар'єрного консультування в освітньому процесі, підвищення фінансування, налагодження співпраці з роботодавцями та розвиток національної інфраструктури підготовки кар'єрних радників [14].

Система кар'єрного консультування в Україні перебуває на етапі становлення, що зумовлено відсутністю професійного стандарту, чітко визначених повноважень і компетентностей фахівців, що, у свою чергу, ускладнює ефективний розвиток цієї сфери. Водночас діяльність кар'єрного радника в закладах загальної середньої освіти спрямована на супровід здобувачів освіти у виборі подальшої освітньої траєкторії. Основними завданнями цієї

діяльності є індивідуалізована підтримка у визначенні напрямів подальшого навчання. Ефективність кар'єрного консультування забезпечується інтеграцією в освітньому процесі, системністю і адаптивністю, що дозволяє підвищити мотивацію здобувачів освіти, розвивати відповідальність за вибір і формування індивідуальної освітньої і кар'єрної траєкторії [15].

Незважаючи на існування кар'єрних консультантів у структурі Державної служби зайнятості, їхні ресурси обмежені, а фокус здебільшого спрямований на доросле населення, залишаючи поза увагою шкільну молодь. Основними проблемами залишаються: відсутність кар'єрних радників у закладах освіти, низький рівень професійної орієнтації серед учнів, невідповідність між освітою та запитами ринку праці, брак фінансування та відсутність єдиної стратегії розвитку. Створення Національного центру Euroguidance в Україні є перспективним кроком, однак його повноцінне функціонування потребує часу та системної підтримки [16].

Пілотні проєкти кар'єрного консультування, що вже реалізуються в окремих регіонах, засвідчують потенціал цього підходу та потребують масштабування на рівні державної освітньої політики. Міністерство освіти і науки України оприлюднило проєкт концепції запровадження посади кар'єрного освітнього радника у школах як елемента реформи профільної старшої школи. Передбачається, що така діяльність охоплюватиме учнів базової та старшої школи і включатиме профорієнтацію, психологічне консультування та підтримку у виборі освітньої і професійної траєкторії. Кар'єрні радники сприятимуть усвідомленню учнями власних сильних сторін і зон найближчого розвитку, що забезпечить більш обґрунтований вибір профілю навчання та можливість його корекції в 10-му класі [16–18].

У контексті так званих освітніх втрат випускників 9-х класів кар'єрне консультування має допомогти юнакам обрати той напрям (адаптаційний клас), який дозволить їм подолати прогалини у знаннях, а головне – сформулювати власні інтереси. Хоча точиться дискусія щодо освітньої програми з підготовки кар'єрного радника, ми вважаємо, що перевагу має фахівець із психологічною освітою, який виконує функції кар'єрного радника. Психолог, завдяки професійній підготовці, володіє методами психодіагностики, консультування та розвитку особистісного потенціалу, що дозволяє не лише супроводжувати процес професійного самовизначення, а й вчасно виявляти емоційно-мотиваційні бар'єри й освітні прогалини.

Створення академічних ліцеїв із розширеним спектром освітніх компонентів, зокрема вибіркових, у поєднанні із запровадженням кар'єрного супроводу має стати запорукою якості освіти в системі старшої школи для всіх здобувачів освіти, включно з тими, які мають особливі потреби [12]. Зокрема, на регіональному рівні в місті Кривому Розі сформовано цілісну мережу закладів освіти,

що інтегрує всі рівні освітньої системи, забезпечує умови для безперервності освітнього процесу та доступності навчання для населення міської територіальної громади. Актуальна інформація про ці заклади систематизована й представлена на офіційному вебпорталі Департаменту освіти і науки виконкому Криворізької міської ради, що забезпечує відкритість та прозорість у функціонуванні освітнього середовища громади. Така структура дозволяє забезпечити територіальну доступність освіти для учнів різного соціального статусу та тих, що мають особливі потреби [19]. Окрім того, у місті діє система закладів професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої та вищої освіти, що забезпечує наступність освітньої траєкторії та створює умови для інтеграції в регіональний ринок праці. Наявність такої повної вертикалі освітньої інфраструктури становить потенціал для реалізації профільної освіти на старшому рівні ЗЗСО, а також для розвитку індивідуальних освітніх маршрутів різних категорій учнівської молоді, зокрема з ООП [19].

Упровадження інклюзивного навчання для старшокласників з особливими освітніми потребами (ООП) потребує зосередження на індивідуально-типологічних властивостях особистості та творчих здібностях учнів [20]. Центральним механізмом методичного й психологічного супроводу є індивідуальний освітній план (далі – ІОП) або індивідуальна програма розвитку (далі – ІПР). Цей документ, визнаний юридично зобов'язувальним, окреслює унікальні навчальні потреби та цілі учня [10].

ІПР розробляється командою психолого-педагогічного супроводу, що включає вчителів, спеціалістів, асистентів і батьків [21; 22]. На міжнародному рівні також використовуються індивідуальні плани підтримки (далі – ІПП) для системної реалізації інклюзивної освіти [23].

Ці індивідуалізовані підходи особливо важливі в контексті профільного навчання у старшій школі, де стандартних методів замало [1]. Водночас сучасна освітня практика дедалі активніше інтегрує цифрові технології та онлайн-формати навчання, що сприяє підвищенню якості освітніх послуг і забезпечує безперервність навчального процесу [24]. Проведений аналіз показує, що попри активне впровадження профільного навчання у старшій школі, питання адаптації учнів з особливими освітніми потребами (ООП) до нових умов залишається поза межами нормативного регулювання. Зокрема, у наявних наказах і офіційних документах не враховано специфіку підтримки цієї категорії здобувачів освіти, а також не визначено механізмів реалізації профілізації для них.

В американській освітній системі реалізація ІНП для 10-го класу стає визначальним етапом для поглиблення самопізнання та дослідження майбутніх кар'єрних шляхів з позиції вибору дисциплін у старшій школі. Цей рік присвячений вивченню учнями власних навичок та інтересів, а також вияв-

ленню спрямованості їх до майбутнього вибору. У співпраці з консультантом учні переглядають свій чотирирічний план, вносять зміни відповідно до оновлених вимог до закінчення школи чи вступу до коледжу, а також з урахуванням власних інтересів і цілей. Важливою частиною процесу є постійне обговорення ІНП з родиною та дорослими наставниками. Учні активно досліджують потенційні напрями за допомогою різних ресурсів і зобов'язані дослідити щонайменше три спеціальності коледжу й три пов'язані з ними кар'єри. Для отримання практичного досвіду десятикласники залучаються до «тіньових робіт» (job shadowing) та «інформаційних інтерв'ю» з фахівцями. Також заохочується експериментування з новими навчальними стратегіями, як-от створення навчальних груп, що сприяє розвитку самостійності та співпраці [25–28]. Використання подібної технології є перспективним для всіх старшокласників, але особливу роль вона може відіграти для юнаків і юнок з особливими освітніми потребами та тих, хто зазнав освітніх втрат. Концепція інклюзивної освіти, розроблена британськими науковцями Тоні Будом і Мелом Ейнскоу, підкреслює важливість спільної відповідальності та подолання бар'єрів, ґрунтуючись на інклюзивній культурі, політиці та практиці («Індекс інклюзії») [29, с. 14]. Справжня інклюзивна школа зосереджується на цілісному розвитку особистості, включаючи емоційне та соціальне благополуччя учнів [30].

Ключовим принципом інклюзії є індивідуалізація навчання, що враховує типологічні властивості особистості та творчі здібності учнів з ООП [20]. Важливим є створення ситуацій успіху та ситуації прийняття, що формує мотивацію та соціальні компетенції, які сприятимуть успішній самореалізації [20]. Психологічний супровід старшокласників з ОПП може використовувати моделі повної, часткової або епізодичної інклюзії.

Висновки. Виклики та перспективи подальшого дослідження. Успішна реалізація інклюзивної профільної освіти залежить від міжсекторальної співпраці, кадрової підтримки та чіткого нормативного забезпечення. Особливе значення має кар'єрний радник, який супроводжує учнів з ООП у виборі профілю навчання, з урахуванням їхніх потреб і можливостей, допомагає створити індивідуальні освітні траєкторії, що включають прикладні модулі, які будуть визначати подальше навчання у старшій школі та професійне самовизначення.

Плануємо створити модель діяльності кар'єрного радника, який має супроводжувати учнів з ООП у виборі профілю навчання, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей і перспектив подальшої соціалізації. Наявність такого фахівця дозволить сформувати реалістичні освітні траєкторії для кожного випускника базової школи.

Подальші дослідження плануємо спрямувати на вивчення ефективності взаємодії команди супроводу старшокласників з особливими потребами, зокрема з урахуванням ролі практичного психолога школи й кар'єрного радника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методика розроблення та впровадження інтегрованих курсів за вибором з географії та економіки в гімназії та ліцеї : методичний посібник / Т. Назаренко та ін. Київ : Пед. думка, 2023. 144 с. URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Metodychnyy-posibnyk-dlia-vchytelia..pdf> (дата звернення: 12.07.2025).
2. Війна та освіта. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/02/10/Zvit.Viyna.ta.osvita.Dva.roky.povnomasshtabnoho.vtorhnennya.2024.ukr-10.02.2024.pdf>.
3. Про затвердження типової освітньої програми для 10–12-х класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням : наказ МОН України № 765 (2025). URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-nakaziv-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini6> (дата звернення: 12.07.2025).
4. «Питання початкової школи у складі ліцею – поле для компромісів», – автор законопроекту про академічні ліцеї Сергій Колебошин. *Нова українська школа* : вебресурс. URL: <https://nus.org.ua/2025/04/03/pytannya-pochatkovoyi-shkoly-u-skladi-litseyu-pole-dlya-kompromisiv-avtor-zakonoprojektu-pro-akademichni-litseyi-sergij-koleboshyn/> (дата звернення: 12.07.2025).
5. МОН підтримує законопроекти щодо реформування мережі ліцеїв: що зміниться для старшої школи. *Нова українська школа* : вебресурс. URL: <https://nus.org.ua/2025/04/08/mon-pidtrymuje-zakonoprojekty-shhodo-reformuvannya-merezhilitseviv-shho-zminytsya-dlya-starshoyi-shkoly/> (дата звернення: 12.07.2025).
6. Прохоренко Л., Орлов О., Прохоренко Д. Освіта осіб з особливими потребами у країнах Європи та України: порівняльний контент-аналіз. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. Т. 113. № 1. С. 7–41. DOI: 10.33189/ectu.v113i1.163 (дата звернення: 12.07.2025).
7. 78–85% батьків і 85% старшокласників підтримують упровадження профільного навчання: результати дослідження. *Нова українська школа* : вебресурс. URL: <https://nus.org.ua/2024/09/23/78-85-batkiv-i-85-starshoklasnykiv-pidtrymuyut-vprovadzhennya-profilnogo-navchannya-rezultaty-doslidzhennya/> (дата звернення: 12.07.2025).
8. Shestopalova O., Shulyuk N. Прогнозування професійної кар'єри та вибір освітньої траєкторії майбутніми старшокласниками методами профільного орієнтування. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 2018. № 42 (45). URL: <https://surl.li/paastz> (дата звернення: 12.07.2025).
9. Cooc N. Teaching students with special needs: International trends in school capacity and the need for teacher professional development. *Teaching and Teacher Education*. 2019. Vol. 83. P. 27–41. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.03.021> (дата звернення: 12.07.2025).
10. Damyanyanov P.K. Effective Pedagogical Strategies and Support Mechanisms for Enhancing the Learning Outcomes of Students with Special Educational Needs: A Systematic Approach. *International Journal of Scien-*

tific Research and Management (IJSRM). 2024. Vol. 12. № 10. P. 3700–3718. DOI: 10.18535/ijrm/v12i10.el03 (дата звернення: 12.07.2025).

11. Barow T. Var står vi och vart är vi på väg? Inkluderande utbildning i Sverige 30 år efter Salamancadeklarationen. *Academia.edu – Find Research Papers, Topics, Researchers*. URL: https://www.academia.edu/126264077/Var_står_vi_och_vart_är_vi_på_väg_Inkluderande_utbildning_i_Sverige_30_år_efter_Salamancadeklarationen (дата звернення: 12.07.2025).

12. Реформа «Профільної»: кар'єрний радник і м'який вхід у профіль. *Нова українська школа*: вебресурс. URL: <https://nus.org.ua/2025/04/04/reforma-profilnoyi-kar-yernyj-radnyk-i-m-yakuj-vhid-u-profil/> (дата звернення: 12.07.2025).

13. IAEVG – Competencies. *IAEVG*. URL: <https://iaevg.com/competencies> (дата звернення: 23.07.2025).

14. В українських школах мають з'явитись кар'єрні радники. *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua/school/reform/93264/> (дата звернення: 21.07.2025).

15. Харужа Л., Братко М., Гриневич Л. Інноваційні тренди у професійно-педагогічній освіті: кар'єрний радник для нової української школи. *Інституційний репозиторій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/50024/1/L_Khoruzha_M_Bratko_L_Hrynevych_CPETP_3_FPO.pdf (дата звернення: 20.07.2025).

16. «Школа, виш, безробіття»: як кар'єрні радники можуть змінити цю схему? *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua/news/94020/> (дата звернення: 21.07.2025).

17. МОН працює над упровадженням посади шкільних кар'єрних радників. *Освіта.UA*. URL: https://osvita.ua/school/reform/94755/#google_vignette (дата звернення: 21.07.2025).

18. МОН пропонує для громадського обговорення проєкт Концепції професійної орієнтації та кар'єрного консультування у системі освіти України на 2025–2027 рр. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-proponuie-dlia-hromadskoho-obhovorennia-proiekt-kontseptsii-profesiinoi-orientatsii-ta-kariernoho-konsultuvannia-u-systemi-osvity-ukrainy-na-2025-2027-roky> (дата звернення: 21.07.2025).

19. Мережа закладів освіти міста. *Департамент освіти і науки виконкому Криворізької міської ради*. URL: <https://don.kr.ua/pro-departament/merezhazakladiv-osvity-mista/> (дата звернення: 12.07.2025).

20. Нестерук-Володимирець О. Рівний доступ до якісної позашкільної освіти – запорука розвитку гармонійної та соціально активної особистості з особли-

вими освітніми потребами. *Open Journal Systems*. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/pp/article/view/2566/2453> (дата звернення: 12.07.2025).

21. Нова українська школа: поради для вчителя / ред. Н. Бібік. Літера ЛТД., 2019. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/34093/1/Y_Naida_NYSH_KSIO.pdf (дата звернення: 12.07.2025).

22. Теорія і практика інклюзивної освіти / упоряд. К. Бондар. Кривий Пир : Проєкт «Підтримка інклюз. освіти у м. Кривий Пир», 2019. 170 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3544/1/Теорія%20і%20практика%20інклюзивної%20освіти%20-%20последняя.pdf> (дата звернення: 12.07.2025).

23. Adewumi T.M., Mosito C., Agosto V. Experiences of teachers in implementing inclusion of learners with special education needs in selected Fort Beaufort District primary schools, South Africa. *Cogent Education*. 2019. Vol. 6. № 1. P. 1703446. URL: <https://doi.org/10.1080/2331186x.2019.1703446> (дата звернення: 12.07.2025).

24. Гончарова І. Цифрові технології в освіті як засіб покращення доступності та ефективності навчання. *Digital Library NAES of Ukraine*. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734946/1/Гончарова_тези.pdf (дата звернення: 12.07.2025).

25. Checklist. DOL. URL: <https://www.dol.gov/odep/ilp/Checklist.htm> (дата звернення: 23.07.2025).

26. Individualized Learning Plan. DOL. URL: <https://www.dol.gov/odep/ilp/kickstart.htm> (дата звернення: 23.07.2025).

27. Tips. DOL. URL: <https://www.dol.gov/odep/ilp/MakeTheMost.htm> (дата звернення: 23.07.2025).

28. What is an individual learning plan (ILP)? Student Information Systems, Education Services, Analysis and Benchmarking. *Tribal Group*. URL: <https://www.tribalgroup.com/blog/what-is-an-individual-learning-plan-ilp> (дата звернення: 24.07.2025).

29. Порошенко М. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна»», 2019. 300 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzivne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>.

30. Deroncelle-Acosta A., Ellis A. Overcoming Challenges and Promoting Positive Education in Inclusive Schools: A Multi-Country Study. *Education Sciences*. 2024. Vol. 14. № 11. P. 1169. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci14111169> (дата звернення: 12.07.2025).

Стаття надійшла в редакцію: 08.08.2025

Стаття прийнята: 01.09.2025

Опубліковано: 23.10.2025